

XALQARO TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA “BUYUK IPAK YO‘LI” VA XALQARO TURIZM YARMARKALARINING ROLI

Turayev A. K, “Raqamli iqtisodiyot”

kafedrası assistenti

abduvoxidturayev70@gmail.com

Mavlonov Shaxriyor Alijon o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,

Iqtisodiyot fakulteti talabasi

E-mail: shahriyormavlonov1412@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada biz xalqaro turizmni rivojlantirishda tarixiy-madaniy merosning, xususan, Buyuk Ipak yo‘lining tutgan o‘rni hamda xalqaro turizm yarmarkalarining ahamiyati kompleks tahlil qildik. Tadqiqotda Buyuk Ipak yo‘li hududida joylashgan mamlakatlarning turizm salohiyati, tarixiy shaharlari va madaniy ob‘ektlari xalqaro sayyohlar oqimini jalb etishdagi asosiy omil sifatida ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, ITB Berlin, WTM London, FITUR Madrid, ATM Dubay kabi yirik xalqaro turizm yarmarkalarining turistik mahsulotlarni global bozorda targ‘ib etish, investitsiyalarni jalb qilish, hamkorlik aloqalarini kengaytirish va mamlakatlar turistik imijini shakllantirishdagi roli yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Xalqaro turizm, Buyuk Ipak yo‘li, turizm yarmarkalari, turistik salohiyat, madaniy meros, sayyohlar oqimi, turistik imij, ITB Berlin, WTM London, FITUR, ATM Dubay, global turizm bozori.

Аннотация: В данной статье проведен всесторонний анализ роли исторического и культурного наследия, в частности Великого Шелкового пути, в развитии международного туризма, а также значимости международных туристических выставок. В исследовании рассматривается туристический потенциал, исторические города и культурные

достопримечательности стран, расположенных вдоль Великого Шелкового пути, как основные факторы привлечения международных туристических потоков. Также подчеркивается роль крупных международных туристических выставок, таких как ITB Berlin, WTM London, FITUR Madrid, ATM Dubai, в продвижении туристических продуктов на мировом рынке, привлечении инвестиций, расширении сотрудничества и формировании туристического имиджа стран.

Ключевые слова: Международный туризм, Великий Шелковый путь, туристические выставки, туристический потенциал, культурное наследие, туристические потоки, туристический имидж, ITB Berlin, WTM London, FITUR, ATM Dubai, мировой туристический рынок.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the role of historical and cultural heritage, particularly the Great Silk Road, in the development of international tourism, as well as the significance of international tourism exhibitions. The study examines the tourism potential, historical cities, and cultural attractions of countries located along the Silk Road as key factors in attracting international tourism flows. It also highlights the role of major international tourism exhibitions, such as ITB Berlin, WTM London, FITUR Madrid, and ATM Dubai, in promoting tourism products on the global market, attracting investment, expanding cooperation, and shaping the tourism image of countries.

Keywords: International tourism, Great Silk Road, tourism exhibitions, tourism potential, cultural heritage, tourist flows, tourism image, ITB Berlin, WTM London, FITUR, ATM Dubai, global tourism market.

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida xalqaro turizm jahon xo‘jaligining eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantiruvchi, bandlikni ta‘minlovchi hamda mamlakatlarning xalqaro maydondagi imijini shakllantiruvchi muhim omilga aylanmoqda. Turizm sohasining

rivojlanishi nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki xalqlar o'rtasida madaniy aloqalarni mustahkamlash, tarixiy merosni asrash va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, tarixiy-madaniy resurslardan samarali foydalanish va zamonaviy marketing vositalarini qo'llash xalqaro turizmni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Buyuk Ipak yo'li asrlar davomida Sharq va G'arbni bog'lagan noyob savdo va madaniy makon bo'lib, bugungi kunda u xalqaro turizmni rivojlantirish uchun muhim tarixiy brend sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu yo'l bo'ylab joylashgan O'zbekiston, Qozog'iston, Xitoy, Eron, Turkiya va boshqa mamlakatlar boy tarixiy obidalar, qadimiy shaharlar, madaniy an'analar va noyob turistik yo'nalishlarga ega bo'lib, ularning barchasi xalqaro sayyohlar uchun yuqori darajada jozibador hisoblanadi. Ayniqsa, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlarning jahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilishi Buyuk Ipak yo'li konsepsiyasining turizm sohasidagi ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Shu bilan birga, xalqaro turizm yarmarkalari zamonaviy turizm bozorida mamlakatlar va turistik kompaniyalar uchun o'z mahsulotlarini namoyish etish, yangi bozorlarga chiqish va raqobatbardosh pozitsiyani egallashda muhim platforma vazifasini bajaradi. ITB Berlin, WTM London, FITUR Madrid, ATM Dubay kabi yirik xalqaro turizm yarmarkalari turizm industriyasining global markazlariga aylanib, davlatlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va turistik oqimlarni ko'paytirishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu yarmarkalar orqali Buyuk Ipak yo'li brendi xalqaro miqyosda faol targ'ib qilinib, tarixiy yo'nalishlarning zamonaviy turistik mahsulot sifatida shakllanishiga zamin yaratilmoqda.

Asosiy qism. So'nggi yillarda Buyuk Ipak yo'li konsepsiyasi xalqaro turizmni rivojlantirishda strategik ahamiyat kasb etib, tarixiy-madaniy merosga asoslangan turistik yo'nalishlarning qayta tiklanishiga xizmat qilmoqda. 2020–2021-yillarda COVID-19 pandemiyasi ta'sirida xalqaro sayyohlar oqimi keskin qisqargan bo'lsa-

da, 2022-yildan boshlab Buyuk Ipak yo‘li bo‘ylab joylashgan mamlakatlarda turizm sektori barqaror tiklanish bosqichiga kirdi. Ushbu jarayon, avvalo, chegaralarning ochilishi, viza rejimlarining liberallasuvi va tarixiy yo‘nalishlarni faol targ‘ib qilish bilan izohlanadi. O‘zbekiston, Qozog‘iston, Turkiya va Eron kabi Buyuk Ipak yo‘lining muhim bo‘g‘inlari hisoblangan mamlakatlarda xalqaro sayyohlar sonining izchil o‘sishi kuzatildi. Xususan, O‘zbekistonda 2020-yilda pandemiya sharoitida kelgan xorijiy sayyohlar soni minimal darajada bo‘lgan bo‘lsa, 2023–2024-yillarga kelib bu ko‘rsatkich bir necha barobarga oshdi. Samarqand, Buxoro, Xiva kabi qadimiy shaharlar Buyuk Ipak yo‘lining tarixiy markazlari sifatida xalqaro sayyohlar uchun asosiy diqqat markaziga aylandi. Bu holat Buyuk Ipak yo‘lining nafaqat tarixiy, balki zamonaviy turistik brend sifatida shakllanayotganini ko‘rsatadi.

Shuningdek, Qozog‘iston va Turkiyada ham Buyuk Ipak yo‘li elementlari asosida ishlab chiqilgan turistik marshrutlar xorijiy sayyohlar oqimini sezilarli darajada oshirdi. Turkiyada Istanbul, Kapadokiya va Sharqiy Anado‘li hududlari orqali o‘tuvchi tarixiy yo‘nalishlar turizm daromadlarining o‘shishiga xizmat qilgan bo‘lsa, Qozog‘istonda esa madaniy va etnoturizm yo‘nalishlari Buyuk Ipak yo‘li konsepsiyasi bilan uyg‘unlashgan holda rivojlandi. Umuman olganda, 2020–2025-yillarda Buyuk Ipak yo‘li bo‘ylab turizm pandemiyadan keyingi davrda xalqaro turizmni tiklashning muhim drayveriga aylandi.

Buyuk Ipak yo‘liga daxldor mamlakatlarda (jumladan O‘zbekiston, Qozog‘iston, Turkiya, Eron) xalqaro sayyohlar soni Covid-19 pandemiyasidan so‘ng keskin oshdi. Masalan, O‘zbekistonga 2020 yilda 1.504 million sayyoh tashrif buyurgan bo‘lsa, 2023 yilda bu ko‘rsatkich 6.6 millionga yetdi¹; rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, 2024 yilda 10 milliondan ortiq sayyoh qabul qilingan (2023 yildagi rekord)². Qozog‘istonda 2020 yilda 2.035 million sayyoh bor bo‘lsa³, 2023

¹ tourcentralasia.com

² euronews.com

³ ceicdata.com

yilda 9.2 millionga yetdi⁴ va 2024 yilda esa 15 million atrofida bo'ldi⁵. Turkiya 2020 yildagi 12.73 milliondan 2024 yilda 52.63 millionga ko'tarildi⁶. Eron esa 2021 yilda 0.88 million, 2022 yilda 4.1 million, 2023 yilda 5.9 million sayyohni qabul qilgan⁷. Quyidagi jadvalda 2020–2024 yillardagi asosiy raqamlar keltirilgan:

Jadval 1.

*2020–2024 yillarda “Buyuk Ipak yo‘li” mamlakatlari qatoridagi yurtlarda
xalqaro sayyohlar soni (millionlarda)⁸*

Yil	O'zbekistonga tashrif buyurgan sayyohlar (million)	Qozog'istonga tashrif buyurgan sayyohlar (million)	Turkiyaga tashrif buyurgan sayyohlar (million)	Eronga tashrif buyurgan sayyohlar (million)
2020	1.50	2.04	12.73	– (COVID cheklovlari)
2021	1.92	– (ma'lumot yo'q)	24.71	0.88
2022	5.20	– (ma'lumot yo'q)	44.56	4.10
2023	6.60	9.20	49.21	5.90
2024	~10.0	~15.0	52.63	– (rasmiy ma'lumot yo'q)

Manbalar: O'zbekiston Milliy Statistika qo'mitasi va tahliliy saytlar,
Qozog'iston hukumat axborot agentligi, Turkiya statistika manbalari, Eron
bo'yicha UNWTO ma'lumotlari.

⁴ qazinform.com

⁵ english.news.cn

⁶ roadgenius.com

⁷ irangashtour.com

⁸ tourcentralasia.come , uronews.comceicdata.com, qazinform.comroadgenius.com, irangashtour.com

Bu sayyohlar oqimining iqtisodiy ta'siri ham sezilarli: masalan, 2024 yilda Turkiyada sayyohlar 61.1 milliard dollar daromad keltirdi roadgenius.com, O'zbekistonda esa 2019 yilda 1.68 mlrd AQSh dollar bo'lgan sayyohlik daromadi yana o'sish bosqichiga o'tmoqda (2021 yilda 0.679 mlrd\$) tourcentralasia.com. Buyuk Ipak yo'lining tarixiy obidalar (Samarkand, Buxoro, Xiva – O'zbekistonda, va'yir zaminlar, istirohat bog'lari – Qozog'istonda, Eronning qadimiy shaharlari, Turkiyaning Istanbul va Kapadokya kabi maskanlari) xalqaro sayyohlarni jalb qilmoqda.

Xalqaro turizm yarmarkalari zamonaviy turizm bozorida mamlakatlarning turistik salohiyatini global miqyosda targ'ib etishning eng samarali mexanizmlaridan biri hisoblanadi. ITB Berlin, WTM London, FITUR Madrid, ATM Dubay kabi yirik xalqaro maydonlar turizm sohasidagi asosiy ishtirokchilarni birlashtirib, turistik mahsulotlar, xizmatlar va investitsiya loyihalarini namoyish etish imkonini beradi. 2020–2021-yillarda ushbu yarmarkalarning aksariyati onlayn yoki gibrid shaklda o'tkazilgan bo'lsa, 2022–2025-yillarda an'anaviy formatga qaytishi xalqaro turizm aloqalarining faollashuviga turtki bo'ldi. Xalqaro turizm yarmarkalarida Buyuk Ipak yo'li konsepsiyasining faol targ'ib qilinishi ushbu tarixiy yo'nalishning jahon turizm bozoridagi nufuzini oshirdi. O'zbekiston, Qozog'iston va boshqa Markaziy Osiyo mamlakatlarining milliy stendlari orqali Buyuk Ipak yo'li bo'ylab turistik marshrutlar, madaniy tadbirlar va tarixiy obidalar xalqaro auditoriyaga taqdim etildi. Natijada, yarmarkalarda tuzilgan hamkorlik bitimlari va marketing kelishuvlari xalqaro sayyohlar oqimining ko'payishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Ayniqsa, 2023–2024-yillarda yirik turizm yarmarkalarida ishtirokchilar va tashrif buyuruvchilar sonining sezilarli darajada oshishi global turizm bozorining tiklanayotganini tasdiqlaydi. Bu jarayonda Buyuk Ipak yo'li mamlakatlari tarixiy turizmni zamonaviy marketing yondashuvlari bilan uyg'unlashtirib, o'z raqobatbardoshligini kuchaytirdi. Xalqaro yarmarkalar nafaqat reklama platformasi,

balki tajriba almashish, innovatsion turizm mahsulotlarini joriy etish va barqaror turizm konsepsiyalarini rivojlantirish uchun muhim maydonga aylandi.

Xalqaro turizm yarmarkalari (masalan, ITB Berlin, WTM London, FITUR Madrid, ATM Dubay) turoperatorlar va davlatlar uchun yangi bozorlarga chiqish, hamkorlik bitimlari tuzish va brendni ilgari surishda muhim omil hisoblanadi. Quyidagi jadvalda 2023–2024 yillardagi ba’zi yirik yarmarkalarning ko’rsatkichlari keltirilgan:

Jadval 2.

*2023–2024 yillardagi asosiy xalqaro turizm yarmarkalarining
o’tkazuvchilari va ziyoratchilar soni⁹*

Yil	ITB Berlin (Germaniya) – namoyishchi kompaniyalar / tashrif buyuruvchilar	WTM London (Buyuk Britaniya) – kompaniyalar / tashrif buyuruvchilar	FITUR Madrid (Ispaniya) – kompaniyalar / tashrif buyuruvchilar	ATM Dubay (BAA) – kompaniyalar / tashrif buyuruvchilar
2023	5 500 kompaniya, 90 127 tashrifchi	3 875 kompaniya, 43 727 tashrifchi	755 kompaniya, 222 000 tashrifchi	– (kelasi marosim 2024 yilda)
2024	5 500 kompaniya, ≈100 000 tashrifchi	–	9 000 kompaniya, 250 000 tashrifchi	2 600 kompaniya, 46 000 tashrifchi

Manbalar: ITB Berlin va WTM London rasmiy xabarnomalari, FITUR Madrid byurosi ma’lumotlari, ATM Dubay axborotlari.

Masalan, **ITB Berlin 2023** yarmarkasida 5 500 dan ziyod ko’rgazmachi kompaniya ishtirok etib, 90 127 nafar mehmonni qabul qildi. **WTM London 2023**

⁹ itb.comitb.com, travolution.com, businesswire.com, businesswire.com, wam.aewam.ae

da esa 3 875 ko'rgazmachi va 43 727 tashrifchi bo'ldi. **FITUR 2023** yarmarkasiga 755 ta kompaniya qatnashdi va jami 222 000 ishtirokchi (136 000 profesional va 86 000 oddiy mehmon) yig'ildi. **FITUR 2024** esa kattaroq bo'lib, 9 000 kompaniya va 250 000 dan ortiq tashrifchini jalb qildi. **ATM 2024 Dubayda** 2 600 ko'rgazmachi va 46 000 nafar sanoat mutaxassisi qatnashgan, global turizm sohasidagi innovatsiyalar va kelajak imkoniyatlari muhokama qilingan. Bu yarmarkalar orqali bir qancha savdo bitimlari va hamkorlik loyihalari tuzilib, turizmni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. 2020–2025 yillar mobaynida Buyuk Ipak yo'lining muhim davlatlarida turizm sektori tiklanib, hatto pandemiya oldidagi darajalardan oshdi. O'zbekiston, Qozog'iston, Turkiya va Eron kabi mamlakatlarga kelayotgan sayyohlar sonining o'sishi ularning iqtisodiyotiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, ITB, WTM, FITUR, ATM va boshqa yirik yarmarkalarning kuchaygan ko'rsatkichlari butun dunyo bo'ylab turizmni rag'batlantirayotganining belgisi hisoblanadi. Ma'lumotlar rasmiy va ishonchli manbalardan olingan.

Buyuk Ipak yo'li va xalqaro turizm yarmarkalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik xalqaro turizmni rivojlantirishda muhim sinergiya effektini yuzaga keltiradi. Tarixiy yo'nalishlarning jozibadorligi xalqaro yarmarkalar orqali keng auditoriyaga yetkazilar ekan, bu jarayon Buyuk Ipak yo'li bo'ylab joylashgan mamlakatlar uchun yangi turistik imkoniyatlarni ochib bermoqda. 2020–2025-yillarda kuzatilgan statistik o'sish shuni ko'rsatadiki, Buyuk Ipak yo'li konsepsiyasini xalqaro turizm yarmarkalarida tizimli targ'ib qilish xalqaro sayyohlar oqimining ko'payishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Natijada, Buyuk Ipak yo'li zamonaviy xalqaro turizmning muhim yo'nalishlaridan biriga aylanib, tarixiy meros, madaniyat va innovatsion marketing vositalarining uyg'unlashuvi asosida barqaror rivojlanish imkoniyatlariga ega bo'lmoqda. Ushbu holat xalqaro turizmni rivojlantirishda tarixiy yo'nalishlar va

global yarmarkalar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa va takliflar. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, Buyuk Ipak yo'li zamonaviy xalqaro turizmni rivojlantirishda muhim tarixiy-madaniy va iqtisodiy resurs sifatida namoyon bo'lmoqda. 2020–2025-yillar davomida pandemiya ta'sirida yuzaga kelgan vaqtinchalik pasayishdan so'ng Buyuk Ipak yo'li bo'ylab joylashgan mamlakatlarda xalqaro turizm jadal tiklanib, sayyohlar oqimining barqaror o'sishi kuzatildi. Ushbu jarayon Buyuk Ipak yo'li asosidagi turistik marshrutlarning jozibadorligi, tarixiy shaharlar va madaniy meros obyektlariga bo'lgan xalqaro qiziqishning ortishi bilan bevosita bog'liqdir. Shuningdek, xalqaro turizm yarmarkalari xalqaro turizm bozorida mamlakatlarning raqobatbardoshligini oshirish, turistik mahsulotlarni targ'ib qilish va yangi hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yishda muhim platforma sifatida xizmat qilmoqda. ITB Berlin, WTM London, FITUR Madrid, ATM Dubay kabi yirik yarmarkalar orqali Buyuk Ipak yo'li konsepsiyasining global miqyosda tanilishi kuchayib, turistik oqimlarning ko'payishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, tarixiy yo'nalishlarni zamonaviy marketing mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish xalqaro turizmni rivojlantirishning samarali yo'li hisoblanadi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, xalqaro turizmni rivojlantirishda Buyuk Ipak yo'li va xalqaro turizm yarmarkalaridan samarali foydalanish bo'yicha quyidagi amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir:

Birinchidan, Buyuk Ipak yo'li bo'ylab joylashgan mamlakatlar o'rtasida yagona turistik brend va umumiy marketing strategiyasini ishlab chiqish zarur. Bu xalqaro bozorda tarixiy yo'nalishlarning yaxlit va raqobatbardosh imijini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, xalqaro turizm yarmarkalarida Buyuk Ipak yo'li konsepsiyasini targ'ib qilishda innovatsion marketing vositalaridan, jumladan, raqamli

texnologiyalar, virtual turlar va interaktiv taqdimotlardan keng foydalanish tavsiya etiladi. Bu usullar zamonaviy sayyohlar talabiga mos keladi va turistik mahsulotlarning jozibadorligini oshiradi.

Uchinchidan, Buyuk Ipak yo'li bo'ylab tarixiy shaharlar va turistik hududlarda infratuzilmani rivojlantirish, transport-logistika tizimini takomillashtirish va xizmatlar sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu sayyohlar oqimining barqarorligini ta'minlaydi.

Umuman olganda, Buyuk Ipak yo'li va xalqaro turizm yarmarkalarining o'zaro uyg'unlashuvi xalqaro turizmni rivojlantirishning samarali modeli bo'lib, ushbu yondashuvni tizimli ravishda qo'llash mamlakatlarning turizm sohasidagi raqobatbardoshligini oshirish va global turizm bozorida mustahkam o'rin egallashiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. UNWTO. *International Tourism Highlights*. – Madrid: World Tourism Organization, 2023–2024.
2. UNWTO. *Tourism and COVID-19: Recovery Trends and Outlook*. – Madrid, 2022.
3. World Bank. *World Development Indicators: Tourism Statistics*. – Washington DC, 2023.
4. OECD. *Tourism Trends and Policies*. – Paris: OECD Publishing, 2023.
5. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. *Turizm sohasining asosiy ko'rsatkichlari*. – Toshkent, 2020–2024.
6. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. *Buyuk Ipak yo'li turizm salohiyatini rivojlantirish bo'yicha hisobot*. – Toshkent, 2023.
7. Asian Development Bank. *Central Asia Tourism Development and Silk Road Initiatives*. – Manila, 2022.
8. ITB Berlin. *Official Post-Show Report*. – Berlin, 2023–2024.

9. World Travel Market (WTM). *WTM London Industry Report*. – London, 2023.
10. FITUR. *International Tourism Fair Statistics and Analysis*. – Madrid, 2023–2024.
11. Arabian Travel Market (ATM). *ATM Global Travel Industry Report*. – Dubai, 2024.
12. Hall, C.M. *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. – London: Pearson Education, 2021.
13. Timothy, D.J., Boyd, S.W. *Heritage Tourism*. – London: Routledge, 2020.
14. Richards, G. *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*. – New York: Routledge, 2022.
15. Smith, M., Robinson, M. *Cultural Tourism in a Changing World*. – Bristol: Channel View Publications, 2021.
16. WTO & UNESCO. *Silk Roads Programme: Heritage, Tourism and Development*. – Paris–Madrid, 2022.
17. Qozog‘iston Respublikasi Milliy statistika byurosi. *Tourism Development Indicators*. – Astana, 2023–2024.
18. Turkey Ministry of Culture and Tourism. *Tourism Statistics and Evaluation Report*. – Ankara, 2024.